

УДК 272-675:271.222(470)"198/..."
271.222(470)-675/.6"198/..."
272-732.2-284:271.2"198/..."

DOI:10.5937/sabornost8-7181

Оригинални научни рад

Златко Матић*

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Београд

Примат у Цркви — званични став Руске Православне Цркве и наставак православно-католичког дијалога

Abstract: Проучивши *Равенски документи*, Руска Православна Црква (РПЦ) се није сложила с њим у оном делу у коме се разматра саборност и примат на нивоу Васељенске Цркве. Чланови Свештеног Синода РПЦ су, на свом заседању 25–26. децембра 2013. у Москви, усвојили званични документ о васељенском примату у Цркви, који се дефинише као првенство части. Документ је јако битан, јер је одређен као базичан и обавезан за све представнике РПЦ у даљим фазама разговора са римокатолицима у оквиру званичне Мешовите међународне комисије за богословски дијалог Православне и Римокатоличке Цркве. Аутор представља донети документ, критички га процењује и указује на његове последице по наставак дијалога двеју Цркава.

Key words: Примат, римски епископ, папски примат, *primus inter pares*, првенство части.

Увод

Чланови Свештеног Синода РПЦ, током последњег заседања у претходној години, 25–26. децембра 2013. у Москви, усвојили су документ под називом „Став Московске Патријаршије о првенству у Васељенској Цркви“ (у даљем тексту *Став*). Поменути документ настао је као резултат рада Синодске богословске комисије (која је касније преименована у Синодску библијско-богословску комисију), о чему је председник те црквене комисије, митрополит Иларион, који је и представио овај документ, известио Синод. *Став* представља, истовремено, званичан одговор РПЦ на тезе изнете у *Равенском документи*¹, који је донет 2007. године на заседању Мешовите

* zmatic@bfspc.bg.ac.rs

¹ Текст Равенског документа („Еклисиолошке и канонске последице светотајинске природе Цркве. Црквено општење, саборност и ауторитет“) и уводне коментаре, види у Матић, 2013, стр. 155–179.

међународне комисије за богословски дијалог Православне и Римокатоличке Цркве. Чланови Синода су саслушали предавање Митрополита волоколамски Илариона и одлучили да прихвате његов реферат, као и то да представницима РПЦ наложе да се руководе овим документом у наставку православно-католичког дијалога².

На овај начин *Став* постаје јако битна одлука једне помесне Цркве, обавезујући и нормативни документ за представнике РПЦ у свим њиховим наступима у сфери дијалога са римокатолицима и заслужује озбиљну богословску анализу, посебно узимајући у обзир чињеницу да третира најважнију и најсуптилнију тему билатералног дијалога хришћанског Истока и Запада — примат у Цркви. Овај документ, наиме, у највећој и најозбиљнијој мери потреса дијалог и прети његовом наставку³. Хронолошки континуитет, континуитет дијалога у овом конкретном историјском тренутку је угрожен.

Будући да се ради о веома захтевној теми, у овом раду ћемо се ограничити на елементарну анализу оних тачака изјаве, које су, по нашем мишљењу, директно дивергентне у односу на ставове које су заузели представници свих осталих православних помесних Цркава, усвајајући закључке у Равени⁴. Једноставно говорећи, желимо да испитамо у којој мери су руски еклесиолошки *Став* и богословски став остатка Православља у *Равенском документу* међусобно супротстављени. Како наставити даље? Које позиције су проблематичне, које морају бити прецизиране, кориговане, или чак битно ревидиране у тексту из 2007. године, а које у руском документу с краја 2013. године?

Основна анализа *Става*

На самом почетку изражавамо нескривено задовољство због појаве оваквог текста. У једном свом ранијем истраживању, наиме, изразили смо жалост због готово потпуног недостатка рецепције закључака, до којих су дошли чланови теолошке билатералне Комисије за дијалог наше

² „Чланови Синода су слушали предавање високопреосвештеног митрополита волоколамског Илариона, председника Одсека спољних црквених односа, председника Синодске библијско-богословске комисије, о припреми документа „Став Московске патријаршије по питању првенства у Васељенској Цркви“. Након што су одслушали извештај, чланови Синода су одлучили: 1. Реферат примити на знање; 2. Представницима РПЦ наложити да се руководе овим документом у православно-католичком дијалогу“. Уп. *Дневник синодских заседања*, број 157: <https://mospat.ru/ru/2013/12/25/news96311/> (27. децембар 2013.)

³ Чини нам се да је сличан удар на ширем екуменском плану учинила једино још изјава *Dominus Iesus*, ватиканске Конгрегације за Доктрину вере, од 6. августа 2000. године.

⁴ У међувремену, на 13. пленарном заседању Мешовите комисије за дијалог, септембра 2014. у Аману (Јордан), представник Грузијске патријаршије изјавио је да његова Црква одбацује *Равенски документ*.

и католичке Цркве⁵. Званична реакција једне помесне Цркве на документ Комисије, као што је то случај са *Сѿавом*, може само да обрадује сваког искреног трагаоца за екуменским јединством хришћанства. Радост је утолико већа, што реакција долази од представника Цркве, који су напустили заседање Комисије у Равени, пре доношења документа⁶, што сведочи о томе да Православље не познаје изоловане реакције и индивидуалне изразе истине, већ треба да свој став пројави као *Una Sancta*.

У односу на Равенски документ *Сѿав* је изричит да се РПЦ не слаже са њим „у оном делу у коме се разматра саборност и примат на нивоу Васељенске Цркве“ (*Сѿав*, пролог). Одатле се може закључити да *Сѿав* прихвата равенске закључке о примату на локалном и регионалном нивоу. То, опет, представља прву логичку потешкоћу у паралелном разматрању ова два текста, јер би један од њих морао бити недоследан у анализи природе примата у преласку са локалног и регионалног, на васељенски ниво. *Сѿав*, управо, прави разлику у карактеру сва три нивоа првенства (руски документ користи појам „првенство“ — первенство) и не допушта мешање њихових природа.

Равенски документи и *Сѿав* исходиште власти (ауторитета) у Цркви налазе у Господу Исусу Христу⁷. Оба документа потврду ове истине налазе у Новом Завету, посебно у Павловим посланицама (Ефесцима, Коринћанима). *Сѿав* из овога закључује да су сви видови првенства у Цркви „другостепени у односу на Христово вечно првенство“. Чини нам се да је овај аргумент условио схватање првенства и његово дефинисање у тексту у „благим“ категоријама етичког типа, као „службу помирења, која има за циљ стварање сагласности“ (*Сѿав*, 1). Овде остаје нејасно како такав етички приступ помирити са оним с краја документа, где се говори о првенству, које „у Христовој Цркви треба да служи духовном јединству њених чланова и благодатном устројењу њеног живота“ (*Сѿав*, 6)? Библијски цитати из посланице Ефесцима, на која се позивају аутори *Сѿава* на оба места (Еф 4, 3 и 4, 12–16), дубоко су онтолошки, тичу се јединства Цркве и њеног опстанка и као такви и само првенство интегришу у тај онтолошки речник, што и сам апостол потврђује тријадолошком формом поучавања: „један Дух ... један Господ, ... један Бог и Отац“ (уп. Еф 4, 4–6). *Равенски документи*, пак, директно дефинише примат у односу на сотириолошку оријентацију црквеног устројства (*РД*, 16), тврдећи да „власт у Цркви има циљ да сабере цело човечанство у Исусу Христу“ (*РД*, 13). Сабирање расејане деце Божје у једно, што је циљ Христовог доласка, али и постојања власти у Цркви, упућује на неопходност ауторитета у Цркви ради њене победе над смрћу.

⁵ Уп. Матић, 2013, стр. 10.

⁶ О разлозима напуштања састанка, види Матић, 2013, стр. 156.

⁷ *Равенски документи*, 12–13; *Сѿав*, 1.

Други део *Става* промишља своју централну идеју, која гласи: „На различитим нивоима битисања Цркве, првенство које се у историји формирало, има различиту природу и различите изворе“. Овај став, који се понавља и на почетку трећег параграфа („природа првенства, које постоји на различитим нивоима црквеног устројства (епархијском, помесном и васељенском) је различита“), заслужује пажњу. Документ, најпре, подвлачи историјско порекло првенства: „историјски сложивше се првенство“. Будући да се ради о историјској чињеници, очекујемо да је првенство у сваком случају, тј. на сва три своја нивоа — историјска институција. Међутим, у *Ставу* не читамо тако. На нивоу епархије првенство припада епископу и „епископска служба јесте неопходни темељ Цркве“. Темељи епископског првенства у његовој Цркви јесу богословски и канонски, уз напомену „да потичу из епохе ранохришћанске Цркве“. Није нам довољно јасно како богословски темељи епископата, који је неопходни темељ Цркве, повезати са историјским фундаментима. *Став*, ипак, закључује: „Извор првенства епископа у његовој епархији јесте апостолско прејемство, које се предаје хиротонијом“. Наведено, уз позивање на речи Игнатија Антиохијског, који „пореди првенство епископа у својој епархији са Божјим поглаварством“, упућује нас на закључак да је првенство епископа установа божанског, а не људског права. Како се онда првенство историјски формирало? Можда то важи само за други и трећи ниво црквене администрације?

„На нивоу аутокефалне помесне Цркве, првенство припада епископу, кога је Сабор епископа те Цркве изабрао за свог предстојатеља“ (*Став* 2, 2). Извор првенства на другом нивоу устројства Цркве је „саборски (или синодски) избор“, па је то првенство „строго канонски утврђено“. Богословски темељи, о којима се говорило током анализе првенства на локалном (епархијском) нивоу, се више не помињу. Сабор (или синод) „има пуноћу црквене власти“, а протос је „први међу једнакима“. Његова овлашћења су прецизирана уставом те Цркве, који доноси Сабор, тако да он своју власт врши саборно. Потврду оваквом виђењу регионалног (аутокефалног) примата, руски епископи налазе у 34. апостолском канону.

На трећем, васељенском нивоу, о првенству се говори искључиво као о „првенству по части“, што одређују канонско предање и традиција свештених диптиха. „Првенство у Васељенској Православној Цркви је у самој својој суштини првенство части, а не власти“ (*Став*, 5). Ово тврђење треба да укрепљују канони Васељенских сабора: 3. канон Другог, 28. Четвртог и 36. Шестог. Тако је било и док је римски епископ био у јединству са православном Црквом, тако је и сада, од када је првенство части прешло на цариградског патријарха — први је по части први међу једнакима. То је, директно се наводи, установа људског (карактер човеческог установљенија), а не божанског права (*Став*, 4). Зато првенствујући у православљу може да иступа са иницијативама, може да буде и својеврсни портпарол

Васељенске Цркве, али само ако га за тако нешто опуномоће све помесне Православне Цркве.

Ово све наводи на закључни став да у Православној Цркви „нема јединственог административног центра на васељенском нивоу и да га никада није ни било“. На Западу је то био Рим, који је временом дошао до обликовања другачијег административног модела устројства Цркве. Такво извитоперено учење се назива папизам, против кога се водила јака апологетска борба. Резултати тог отпора су документа и полемичка литература, који чине део нашег Предања. Наш (православни) модел, зато, сматра канонском ону заједницу „која је део (часть) аутокефалне Помесне Цркве и захваљујући томе налази се у евхаристијском јединству са другим канонским Помесним Црквама“ (Сїав, 4).

Различитост природа првенстава повлачи за собом и разлику у њиховим функцијама и немогућност њиховог преноса са нивоа на ниво (Сїав, 3). Овај документ не дозвољава ни пренос функција службе првенства са епархијског на васељенски ниво, јер би то довело до појаве јурисдикције васељенског првојерарха, ни са аутокефалног на васељенски, јер би се тада пренела и изборна процедура на исти начин, па првенствујућа Црква не би могла да самостално бира свог првог.

Неколико критичких запажања

Поново изражавајући задовољство због покретања процеса званичне црквене рецепције одређених богословских екуменских докумената, изложићемо у овом делу рада неколика своја запажања, која могу бити сумирана у виду следећих питања и тема за просуђивање.

1. Инсистирајући лингвистички и садржајно на термину првенство, изгледа да Сїав, макар индиректно, негира било какву могућност примата у Цркви, дакле, првенства које би подразумевало извесну власт, а не само част. Да ли Православна Црква познаје такву могућност? Да ли је први, као истински *primus* потребан Цркви? Да ли је могуће замислити „чисту“ част, која не би подразумевала било какве прерогативе власти?
2. Како тумачити превасходно првенство Христово и „другостепена“ првенства у Цркви?
3. Одакле потиче учење о разликама и поделама еклисиолошких нивоа и порекла првенстава на тим нивоима у синодском Сїаву РПЦ? Особито је тешко допустити могућност постојања првенства по себи, пре, изнад и изван носиоца тог првенства, првојерарха, на било ком нивоу? Како се може говорити о првенству на „епархијском“ нивоу, као самопостојећем, кад ни епархије нема без конкретне личности епископа?

4. Како је могуће говорити о диптисима као изворима првенства, када су они пре последица постојећег еклисиолошког стања, него његов узрок!?
5. На крају, последња дилема: како данашњи представници РПЦ у дијалогу посматрају своје претходнике у том истом билатералном разговору, који траје од 1980. године, када су они већ потписивали ставове и изјаве, који су нормална претходница *Равенској документацији*, на пример? Хоће ли, конкретно, садашњи патријарх московски повући своје потписе са Минхенског документа (тада као архиепископ Виборга) или са Валамског⁸ (тада, већ, архиепископ смоленски и калининградски), јер су ти документи, а особито први наведени и први усвојени („азбучник екуменске еклисиологије“), прави извор еклисиолошких начела дијалога двеју Цркава⁹. *Равенски документ* не ствара нову еклисиологију, већ доследно објављује последице усвојених докумената по теологију примата.

Уместо одговора, за ову прилику ће бити, сматрамо, довољно подсетити се истине да се првенство, као и сва остала еклисиолошка питања у православљу, могу третирали или на основу тријадолошког (есхатолошког, онтолошког) приступа тајни Цркве или на постулатима историје, социологије или политике. Аутор ове студије изражава свој „став“: Равенски документ је ближи првом, а *Став* РПЦ, чини нам се, нажалост, другом приступу трновитом питању примата у Цркви.

⁸ Уп. Матић, 2013, стр. 37.

⁹ Уп. Матић, 2009, стр. 145–158.

Додатак

превод усвојеног документа Свештени Синод Руске Православне Цркве

Став Московске Патријаршије о првенству у Васељенској Цркви*

Питање првенства у Васељенској Цркви често је постављано током рада Мешовите међународне комисије за богословски дијалог између Православне Цркве и Римокатоличке Цркве. 27. марта 2007. Свештени Синод Руске Православне Цркве наложио је Синодској богословској комисији да изучи ово питање и припреми званичан став Московске Патријаршије (Дневник заседања, број 26).

Међутим, 13. октобра 2007. године на заседању Мешовите комисије у Равени — у одсуству делегације Руске Цркве и без обзира на њено мишљење — усвојен је документ на тему „Еклисиолошке и канонске последице светотајинске природе Цркве“. Проучивши *Равенски документи*, Руска Православна Црква се није сложила с њим у оном делу у коме се разматра саборност и примат на нивоу Васељенске Цркве. Будући да се у *Равенском документу* разликују три нивоа црквене администрације — помесни, регионални и васељенски — у ниже наведеном документу Московске Патријаршије о питању првенства у Васељенској Цркви, та тема се такође разматра на три нивоа.

1. У Светој Христовој Цркви првенство у свему припада Њеној Глави — Господу и Спаситељу нашем Исусу Христу, Сину Божјем и Сину Човечјем. Према речима апостола Павла, Господ Исус Христос је „Глава тела Цркве; Он је почетак, првенац из мртвих, да би у свему Он имао првенство“ (Кол 1, 18)**.

* <https://mospat.ru/ru/2013/12/25/news96344/>

** Превод овог места у издању Синода СПЦ Светог Писма Новог Завета, гласи овако: „И Он је глава Тијела, Цркве, који је почетак, Прворођени из мртвих, да у свему Он буде први“.

Сагласно апостолском учењу, „Бог Господа нашега Исуса Христа, Отац славе (...) васкрснувши га из мртвих, посади (га) себи с десне стране на небесима, изнад свакога началства, и власти, и силе, и господства, и изнад сваког имена што се може назвати, не само у овом веку, него и у будућем (...) и Њега постави изнад свега за главу Цркви, која је Тело Његово“ (Еф1, 17–23).

Црква, која обитава на земљи, није само заједница оних који верују у Христа, него и богочовечански организам: „Ви сте Тело Христово, и удови понаосод“ (1Кор 12, 27).

У складу са овим, различити облици првенства у Цркви, која историјски странствује у овом свету, другостепени су у односу на вечно првенство Христа као Главе Цркве, Којим Бог Отац „измири све са собом,... (помиривши) кроз Њега и оно што је на земљи и оно што је на небесима“ (Кол 1, 20). Првенство у Цркви мора пре свега бити служба помирења, која има за циљ стварање сагласности, према речима апостола, који призива на очување „јединства Духа свезом мира“ (Еф 4, 3).

2. У животу Христове Цркве, која пребива у овом веку, првенство, упоредо са саборношћу, представља једно од основних начела њеног устројства. На различитим нивоима битисања Цркве, првенство које се у историји формирало, има *различитиу ѝрироду и различитије изворе*. Ти нивои су:

- 1) епископија (епархија),
- 2) аутокефална помесна Црква, и
- 3) Васељенска Црква.

1) На нивоу *еѝархије* првенство припада епископу. Првенство епископа у његовој епархији засновано је на чврстим богословским и канонским темељима, који потичу из епохе ранохришћанске Цркве. Према учењу апостола Павла, епископе „Дух Свети постави (да) надзиру и напасају Цркву Господа и Бога, коју стече крвљу својом“ (Дап 20, 28). *Извор* првенства епископа у његовој епархији јесте апостолско прејемство, које се предаје хиротонијом¹.

Епископска служба је неопходни темељ Цркве: „Епископ је у Цркви, и Црква је у епископу, и ко није с епископом, није у Цркви“ (свештеномученик Кипријан Картагински)². Свештеномученик Игнатије Богоносац упоређује првенство епископа у својој епархији с Божијим поглаварством: „Трудите се да све чините у Божјем једномислију, под председништвом епископа (који је) на месту Божијем, и презвитерâ (који су) на месту апостолског збора, и ђаконâ, мени најдражих, којима је поверена служба Исуса Христа, Који је пре векова био уз Оца, а на крају се нама јавио“ (*Мајнежанима*, 6).

¹ Која обухвата избор, рукополагање и црквену рецепцију.

² Ер. 69. 8, PL 4, 406A (у руском преводу *Посланица* 54).

У својој црквеној области епископ је носилац пуноће светотајинске, административне и учитељске власти. Свети Игнатије Богоносац поучава: „Нека нико без епископа не ради ништа што се односи на Цркву. Она Евхаристија нека се сматра сигурном која је под епископом, или ако коме он дозволи... Није дозвољено без епископа ни крштавати, ни агапе савршавати, него оно што он одобри, то је и Богу угодно — да (вам) све што чините буде сигурно и поуздано“ (*Смирњанима*, 7).

Светотајинска власт епископа у потпуности се изражава у Евхаристији. Када њу служи, епископ је икона Христова, представљајући с једне стране Цркву верних пред лицем Бога Оца, а с друге — предајући вернима благослов Божји и хранећи их истинском духовном храном и пићем евхаристијске Тајне. Као глава своје епархије, епископ возглављује саборно богослужење, рукополаже клирике и упућује их на црквене парохије, благосиљајући им да савршавају Евхаристију и друге Тајне и свештене радње.

Административна власт епископа се изражава у томе што му се потчињавају клирици, монаси и лаици епархије, парохије и манастири (осим ставропигијалних), као и различите епархијске установе (образовне, добротворне, итд). Епископ суди о црквеним преступима. У *Апостолским йравилима* се каже: „Епископ да се стара о свим стварима које се тичу Цркве, и њима да управља“ (38. правило); „презвитери и ђакони ништа да не чине без воље епископа, јер је њему поверен народ Господњи, и он ће дати одговор за њихове душе“ (39. правило).

2) На нивоу аутокефалне *йомесне Цркве* првенство припада епископу кога је Сабор епископа те Цркве изабрао за свог предстојатеља³. Према томе, **извор првенства** на нивоу аутокефалне Цркве јесте сабор (или синод), који има пуноћу црквене власти и бира првенствујућег епископа. Такво првенство је чврсто канонски утврђено, што потиче из епохе васељенских сабора.

Власт Предстојатеља аутокефалне помесне Цркви разликује се од власти епископа на његовој црквеној територији: то је власт епископа, који је први међу једнакима. Он остварује своју службу првенства, сагласно општецрквеној канонској традицији, која је изражена у 34. апостолском правилу: „Епископима сваког народа дужност је да познају првог између себе, и да га признају као главу, и ништа што надилази њихову власт да не чине без његовог расуђивања: свако да чини само оно што се тиче његове епархије и места која јој припадају. Јер ће тако владати једномислије, и прославиће се Бог кроз Господа у Светом Духу, Отац и Син и Дух Свети“.

³ По правилу, првенствујући епископ возглављује главну (прву) катедру на канонској територији одговарајуће Цркве.

Овлашћења Предстојатеља аутокефалне помесне Цркве одређује Сабор (Синод) и потврђује устав [те Цркве]. Предстојатељ аутокефалне помесне Цркве је председавајући њеног Сабора (Синода). На тај начин, Предстојатељ нема личну власт у аутокефалној помесној Цркви, него управља њом саборно, у сарадњи са другим епископима⁴.

3) На нивоу Васељенске Цркве као заједнице аутокефалних помесних Цркава, које у једну породицу обједињује заједничко исповедање вере и узајамно светотајинско општење, првенство се одређује у складу с традицијом свештених диптиха, и оно је првенство части. То предање се изражава у правилима Васељенских сабора (3. правило Другог васељенског сабора, 28. Четвртог васељенског сабора, 36. Шестог васељенског сабора) и потврђује се током читаве црквене историје у актима Сабора посебних Помесних Цркава, као и у пракси међусобног литургијског помињања Предстојатеља помесних аутокефалних Цркава, према поретку свештених диптиха.

Поредак у диптисима мењао се кроз историју. Током првог миленијума историје Цркве првенство части припадало је римској катедри⁵. После прекида евхаристијског општења Рима и Константинопоља средином XI века, првенство у Православној Цркви прешло је на следећу катедру у поретку диптиха — на Константинопољску. Од тада до данас првенство части у Православној Цркви на васељенском нивоу припада патријарху цариградском као првом међу једнаким Предстојатељима помесних Православних Цркава.

Извор првенства части на нивоу Васељенске Цркве јесте канонско предање Цркве, утврђено у свештеним диптисима, које признају све аутокефалне Помесне Цркве. Садржајна пуноћа првенства части на васељенском нивоу није одређена канонима Васељенских или Помесних сабора. Канонска правила, на којима се заснивају свештени диптиси, не

⁴ У састав аутокефалних помесних Цркава могу да улазе сложене црквене установе, на пример у Руској Православној Цркви постоје аутономне и самоуправне Цркве, митрополитски окрузи, егзархати и митрополије. Свака од њих има своје облике првенства, које одређује Помесни Сабор и које добијају свој израз у црквеном уставу.

⁵ О првенству части Римске катедре и другом месту Константинопољског престола, говори се у трећем правилу Другог васељенског сабора: „Константинопољски епископ да има првенство части после епископа Рима, јер је тај град нови Рим“. У 28. правилу Четвртог васељенског сабора прецизира се раније поменуто правило и указује се на канонски узрок првенства части Рима и Цариграда: „Престолу древнога Рима оци су с правом дали преимућства: јер је то царствујући град. Следујући тој побуди, и сто педесет најбогољубљенијих епископа дадоше једнака преимућства најсветијем престолу новoga Рима, праведно просудивши да град, који је добио част да буде град цара и сената, и има иста преимућства као и стари царски Рим, треба да се и у црквеним стварима велича као и онај, будући други после њега“.

дају првенствујућем (у време васељенских сабора то је био епископ Рима) никаква пуномоћја власти у општецрквеним размерама⁶.

Еклисиолошке аномалије, које јерарху првенствујућем на васељенском нивоу приписују функцију *ујрављања*, какву имају првенствујући на другим нивоима црквене организације, у полемичкој литератури другог миленијума добиле су назив „папизам“.

3. Пошто је природа првенства, које постоји на разним нивоима црквеног устројства (епархијском, помесном и васељенском) различита, функције првенствујућег на разним нивоима нису истоветне и не могу се преносити с једног на други ниво.

Преношење функција службе првенства са епархијског на васељенски ниво у суштини значи прихватање посебне врсте службе, „васељенског архијереја“, који има учитељску и административну власт у читавој Васељенској Цркви. Такво признавање, које укида светотајинску једнакост епископата, доводи до појаве јурисдикције васељенског првојерарха, о којој ништа не говоре ни свештени канони, ни светоотачко предање, а што би довело до потцењивања или чак укидања аутокефалија Помесних Цркава.

Са своје стране, ширење оног првенства које је својствено предстојатељу аутокефалне Помесне Цркве (према 34. Апостолском канону) на васељенски ниво⁷, доделило би првенствујућем у Васељенској Цркви посебна овлашћења, независно од сагласности осталих Помесних Православних

⁶ Постоје правила која се у полемичкој литератури користе да би се канонски утемељили јуридички прерогативи првенствујуће Римске катедре: то су 4. и 5. канон Сардичког сабора (343. године). Међутим, у овим канонима се не ради о томе да се права Римске катедре да прима апелације односе на сву Васељенску Цркву. Из канонског зборника познато је да та права чак ни на Западу нису безгранична. Још је Картагински сабор 256. године, којим је председавао Свети Кипријан, у односу на римске претензије на првенство, изразио следеће мишљење о међуепископским односима: „Нико од нас не сме да од себе прави епископа свих епископа, или да тиранским претњама приморава своје колеге да му се нужно потчине, зато што сваки епископ због слободе и власти има право на свој сопствени избор, и као што њему не може да суди други, тако ни он не може да суди другоме; него ћемо сви чекати суд Господа нашега Исуса Христа, Који једини има власт да нас постави на управу Своје Цркве и да суди о делима нашим“ (*Sententiae episcoporum*, PL 3, 1085C; 1053A–1054A). О томе, такође, говори и Посланица Афричког сабора римском папи Келестину (424. године), писмо које је саставни део свих поузданих издања канонског корпуса — тако и Књиге правила, у оквиру канона Картагинског сабора. У тој посланици Сабор одбацује право римског папе да прима апелације на судске одлуке Сабора афричких епископа: „Умољавамо вас, господине брате, да унапред не пуштате тек тако пред себе оне који олако одлазе од нас, и да не примате у општење оне које смо ми одлучили...“ 118. правило Картагинског сабора забрањује апелације прекоморским Црквама, што у сваком случају подразумева и Рим: „Онај који, будући одлучен од црквеног општења у Африци, потајно оде у прекоморске земље, да би био примљен у општење, нека буде искључен из клира“.[Овај канон се налази под бројем 105. у *Свешћени канони Цркве*, превод са грчког и словенског Епископа Атанасија, умировљеног херцеговачког, Београд, 2005, 372. *ирим. йрев*]

⁷ Као што је познато, не постоји ниједан канон, који би допустио такву праксу.

Цркава. Такво преношење разумевања природе првенства са помесног на васељенски ниво, захтевало би, у складу с тим, и одговарајуће преношење процедуре избора првенствујућег епископа на васељенском нивоу, што би већ довело да тога да се наруши право првенствујуће аутокефалне Цркве да самостално бира свог Предстојатеља.

4. Господ и Спаситељ Исус Христос одвратио је своје ученике од властољубља (уп. Мт 20, 25–28). Црква се увек противила извитопереним схватањима првенства, која су почела да продиру у њен живот од најстаријих времена⁸. У одредбама Сабора и делима светих мужава осуђиване су злоупотребе власти⁹.

Римски епископи, првенствујући по части у Васељенској Цркви, из перспективе Источне Цркве, увек су били патријарси Запада, то јест предстојатељи Западне Помесне Цркве. Ипак, већ у првом миленијуму црквене историје, на Западу је почела да се формира доктрина о посебној учитељској и административној власти римског епископа, која је дожанског порекла и протеже се на сву Васељенску Цркву.

Православна Црква није прихватила учење Римске Цркве о папском примату и дожанском пореклу власти првог епископа у Васељенској Цркви. Православни богослови свагда су инсистирали на томе да је Римска Црква једна од аутокефалних Помесних Цркава и да нема права да проширује своју јурисдикцију на територију других Помесних Цркава. Они су такође сматрали да првенство части римских епископа јесте установа људског, а не дожанског права¹⁰.

⁸ Још у апостолска времена, свети апостол Јован Богослов осудио је Диотрефа, који је волео првенство (3Јн 1, 9).

⁹ Тако је Трећи васељенски сабор, чувајући право Кипарске Цркве на самостални избор поглавара, у свом 8. правилу одредио: „Началници светих Кипарских Цркава нека буду слободни да, неометано и непринуђено, сходно правилима светих отаца и према древном обичају, сами постављају најпобожније епископе. Нека се то држи и у другим областима и свуда по епархијама, тако да ниједан од најбогољубљенијих епископа не простира власт на другу епархију, која није раније или од почетка била под руком његовом или његових претходника. Али ако је неко заузео и насилно себи потчинио неку епархију, нека је врати, да се не преступају правила отаца, нити да се под изговором свештенодејства не поткраде гордост светске власти, те да постепено и неприметно не изгубимо ону слободу коју нам је Својом крвљу даровао Господ наш Исус Христос, Ослободилац свих људи“.

¹⁰ Тако је у XIII веку Свети Герман Цариградски писао: „Постоји пет патријаршија са одређеним границама за сваку од њих. У последња времена, међутим, међу њима се појавила схизма, чије је начало у дрској руци, која је тражила доминацију и превласт у Цркви. Глава Цркве је Христос, а сваки захтев господарења, супротан је Његовом учењу (наведено према: Соколов И.И., *Лекции по истории Греко-Восточной Церкви*, Санкт Петербург, 2005, 129).

У XIV веку Нил Кавасила, архиепископ солунски, писао је о првенству римског епископа: „Папа заиста има две привилегије: он је епископ Рима...и он је први (по части) међу епископима. Од Петра је добио римску катедру, док је првенство (по части) добио много касније од блажених Отаца и благочестивих царева само зато да би у црквеним посло-

Током читавог другог миленијума и све до наших дана, у Православној Цркви је сачувана иста административна структура, која је била својствена Источној Цркви првог миленијума. У оквирима те структуре свака аутокефална Помесна Црква, која се налази у догматском, канонском и евхаристијском јединству са другим Помесним Црквама, јесте самостална у управи. У Православној Цркви нема јединственог административног центра на васељенском нивоу и никада га није ни било.

На Западу је, насупротив овоме, развој учења о посебној власти римског епископа, према коме врховна власт у Васељенској Цркви припада епископу Рима као наследнику апостола Петра и Христовом намеснику на земљи, довела до обликовања другачијег административног модела црквеног устројства, са јед(и)ним васељенским центром у Риму¹¹.

У складу са два различита модела црквеног устројства, и услови каноничности црквене заједнице представљани су на различите начине. У католичкој традицији неприкосновени услов каноничности јесте евхаристијско јединство сваке црквене заједнице са Римским престолом. У православном предању канонском се сматра она заједница која је део аутокефалне Помесне Цркве и захваљујући томе налази се у евхаристијском јединству са другим канонским Помесним Црквама.

Као што је познато, покушаји да се западни модел административног уређења наметне Источној Цркви, увек су наилазили на отпор православног Истока. Те реакције су се одразиле и на црквена документа¹² и на полемичку литературу, који су саставни део Предања Православне Цркве.

5. Првенство у Васељенској Православној Цркви, које је у самој својој суштини првенство части, а не власти, има велики значај за православно сведочење у савременом свету.

вима постојао поредак“ (*De primatu papae*, PG 149, 701 CD).

Најсветији патријарх цариградски Вартоломеј изјављује: „Сви ми, православни... убеђени смо у то да је у првом миленијуму живота Цркве, када је она била неподељена, било признато првенство епископа Рима, папе. Ипак, то је првенство било почасно, из љубави, а није представљало јуридикну управу над читавом хришћанском Црквом. Другим речима, према нашем богословљу, то је првенство — људског поретка, које је установљено због потребе да Црква има главу и центар координације“ (са конференције за бугарска средства јавног информисања, новембра 2007. године).

¹¹ Разлике у црквеној организацији Римокатоличке и Православне Цркве могу се пратити не само на васељенском, него и на помесном и епархијском нивоу.

¹² У *Окружној посланици* 1848, источни патријарси осуђују претварање првенства части римских епископа у господарење над целокупном Васељенском Црквом: „Првенство... су они из братског односа и јерархијског преимућства преобратили у господарење“ (п. 13). Достојанство Римске Цркве, стоји у Посланици, „није у господарењу, ни у старешинству, које ни сам Петар никад није добио, него у братском старешинству у Васељенској Цркви и преимућству које је папама препуштено, јер је њихов град познат и стари“ (п. 13).

Цариградска патријаршијска катедра има првенство части на основу свештених диптиха, које признају све Помесне Православне Цркве. Пун садржај тог првенства одређује се консензусом Помесних Православних Цркава, израженим, између осталог, на свеправославним саветовањима за припрему Светог и Великог Сабора Православне Цркве¹³.

Пројављујући своје првенство, Предстојатељ Цариградске Цркве може да иступа са иницијативама свеправославних размера, и да се обраћа спољњем свету у име све православне пуноће, под условом да је за то добио пуномоћје од свих Помесних Православних Цркава.

6. Првенство у Христовој Цркви треба да служи духовном јединству њених чланова и благодатном устројењу њеног живота, јер „Бог није Бог нереди, него мира“ (1Кор 14, 33). Служење првенствујућег у Цркви, далеко од световног властољубља, има за циљ „сазидање тела Христовог ... да будемо истински у љубави, да у свему узрастемо у Онога који је **глава** — **Христос**, од Кога је све тело... тако да по мери сваког појединог члана, чини да тело расте на изграђивање самога себе у љубави“ (Еф 4, 12–16).

Литература

Јевтић, А. (2005). *Свешћени канони Цркве*. Београд.

Матић, З. (2009). Минхенски документ (1982) — еклисиолошка начела дијалога Православне и Римокатоличке Цркве. *Саборности — теолошки јодишњак*, 3, 145–158.

Матић, З. (2013). *Да истинујемо у љубави. Званични дојословски дијалој Православне и Римске Католичке Цркве*. Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије браничевске.

Позиција Московскојо Патријархајиа по војросу о ѡрвенствѣ во Вселенској Цркви. (2013). Преузето 13. 8. 2014. са <https://mospat.ru/ru/2013/12/25/news96344/>

¹³ Види, на пример, Одлуку Четвртог свеправославног саветовања (1968), п. 6, 7, као и Препоруку Свеправославних предаборских саветовања (1986), ст. 2, 13.

Zlatko Matic

University of Belgrade, Faculty of Orthodox Theology, Belgrade

**Primacy in the Church — an official Position of
the Russian Orthodox Church and continuation
of the orthodox-catholic dialogue**

Having studied the Ravenna document, the Russian Orthodox Church disagreed with it in the part that refers to synodality and primacy on the level of the Universal Church. Members of the Holy Synod of Russian Orthodox Church (ROC), during the meeting at 25–26 December 2013, adopted official document *Position of the Moscow Patriarchate on the problem of primacy in the Universal Church*. The aim of this paper is to present and analyze, for the future of the ecumenical dialogue, very important document of ROC. The supplement brings the document translate in the Serbian language.

Key words: Primacy, bishop of Rome, papal primacy, *primus inter pares*, primacy in honor.

Датум пријема чланка: 19. 11. 2014.

Датум прихватања чланка за објављивање: 20. 11. 2014.

